

'Z gevàira von arbatar

Di zait loafit bahémme un, àna njànka zo barnaz, saibar sa in madjo. In vorgànate vrait, defàtti, iz gest dar tage boda hatt gevairt di arbat un di arbatar: dar earst vo madjo, un ditza bill muanen ke, azpe alle djar in disan tage, vil laüt hãm nètt gemocht gian zo arbata un hãm gemak stian da huam pitt soinar famildja.

Dar earst vo madjo iz a bichtegar tage umbrómm, in 82 lentar vodar bèlt, vairtma un gedenkhtma alle di sèlln arbatar boda vor djarhundartar hãm gekhempft, vil vert vorliarante soìn lem, z'sega darkhèntt soïne rèchte.

In bianc börtar, azpar mang khearn bodrúmm da huam dõpo acht urn arbat, un nètt dõpo zbõlve odar vürtzane, un azta vil laüt di sântza un di sunta mang stian da huam zo rasta, mochtma khõn vorgèll'z Gott in djeneratziõngen boda soìn khent vor ùs, boda hãm gekhempft, un vil vert boda soìn gestorbet, vor allz ditza.

Ma sebar a migele pezzar bia 'z izta gebortet disar vairta, boda hatt prõpio a lãnga stordja. Allz hatt àgeheft in Frãntschia 'z djar 1889, atz 20 von hõbiat, balda zerte parteien hãm gemacht a manifestatziõng zoa zo khürtzra att achte di urn arbat atn tage. No pellar perõ, 'z djar 1855, in Australia izta gest gebortet dar spruch "Acht urn arbat, acht urn gevàira, acht urn z'slava"; an spruch boda vil bewegungen vo arbatar in da gãntz bèlt hãm gehalten

mearar baz djüst. Un asó, dõpo djardar gekhempfa, hattma zornirt an tage vor 'z gevàira von arbatar: dar earst vo madjo. Ma hatt zornirt disan tage zo gedenkha in earst vo madjo von djar 1886, benn in di Stati Uniti vil arbatar hãm gehatt gemacht an streik zo protestàra peng in vil urn arbat bosa hãm gemocht machan alle tage. Ma mocht pensàrn ke 'z soinda gest laüt boda hãm gearbatet fin atti sèchtza urn atn tage un in sbere konditziõngen o.

Dar streik iz gãntz vürsnen vor drai tang un in dise tang soinda gestãnt getõatet politziõtt un etlane laüt o un àndre soìn khent inngespèrrt. Dar sèll earst vo madjo iz o gedenkht azpe di "Rivolta vo Haymarket".

Ànka azta dar earst vo madjo iz khent zornirt azpe gevàira von arbatar peng daz sèll boda iz vürkhent in di USA 'z djar 1886, in di Stati Uniti un in àndre lentar, anvétze, disar vairta vallt hërta in earst menta von herbestmãnat.

Ma daz sèll boda iz bichte iz nètt dar tage boma hatt zornirt zo vaira di arbatar, daz sèll boda iz bichte iz ke ma mocht hërta gedenkhan ke di rèchte bobar hãm atti arbat haüt zo tage, soinda nètt hërta gest, vil laüt hãm gemocht khempfan vor ditza un biar mochan gedenkhan alle dise koradjõsate laüt un gian hërta vürsnen zo schütza ùnsarne rèchte.

E.v.K.

Istituto Cimbri
Kulturinstitut Lusérn
Tel. 0464-78.96.45
info@kil.lusern.it
www.istitutocimbri.it

Dar lãngez atti ùnsarn pèrng steat nètt stille

Di bèlt iz stille azpe 'z iz nia vürkhent, sidar sèchtzekh tang, un di laüt hevan à z'soia sũaz un saur vo daz sèll boda iz vürkhent un bodaz iz khent khõtt zo tũana, ma allz daz àndar geat vürsnen azpe hërta.

Atti pèrng dar lãngez khũtt ke bar hãm auzgetrakk in bintar un in ùnsar lãnt izta hërta khent vorprèntt dar martzo au atz Kraütz. Haür habarz nètt gemak tũan, ma di stadjõngen gian vürsnen allz ummaz. In ditza moi kurtzege geschrãiba billaz gedenkhan bazta vürkhint in disa zait atti ùnsarn pèrng.

In di earstn tang von lentzmãnat atti sait boda geat untar dar Tetsch fin auz atti Prach makma àschaung khnõpf muflũ boda vrèzzan daz vrisch grass boda iz lai gespitzart. Dise khnõpf mang soìn vo zbuantzekh/draitzekh vichar; inngemisch makma vennen a par an altn bock boda darnã geat zo leba alũmma fin auz pa herbest.

Balz eapart, au kan Hũttun un auz pa Kãmp spitzarnda au di sempũmala, boda soìn gesũacht von kapardjõln un vor ditza sebase nãmp in haũsar, atti Ris in in di Põn.

Di kapardjõln ka lãngez hãm no 'z har grisat un darnã hevansa à, auz pa madjo, zo bẽksla 'z har. Di altn bõck auz pa abrèl hevan à zo putza di horn un pitt ditza mèchansa soìn platz boda, darnã, bartn stian zo leba.

Ka lãngez in di ùnsar beldarn makma àhevan zo venna di horn boda vorlian di hirsch, ma in disa zait daz peste sachan boma mage hõarn da ka ùs iz 'z gesinga von zedrũ, nidar in di Frattn ka dar Hũlbe von Karitschan.

Au in di bisan obar 'z lãnt balda vortgian di sempũmala hevanda à zo spitzra au di radikkn boda gevãlln vil in laüt.

Khemmante dar lãngez hevanda à di earstn sbemm: ma heft à zo venna di mörch un lai darnã hevanda à di kroazsbemm, dise vor mi soìn di pestn sbemm boda dar balt mage gem.

'Z izta zo khõda ke dar lãngez khinnt gehõart von laüt, mearar baz vor àndre sachandarn, von kuko, balmen hõart singen att alle di saitn.

Inn pa Vesandarn allz iz hërta eppaz hintrar baz in lãnt, un sèmm ka lãngez in di hũlm inn pa pèrng hevanda à drinnzospringa di vrõsch; ummana von pestn hũlm iz daz sèll von Untar Kost. Di vrõsch in alle di lentar vo pèrge hãm hërta getrakk vil laüt zo giana zo vischaze, umbrómm sa soìn gãntz guat z'èzza. Est perõ makma nemèar gian.

Ka lãngez alle di vögela hevan à zo macha 'z est, von butschiaké un in roatsbantz boda èstegen nãmp in lãnt, atn adlar boda èsteget nidar atti krõt.

I magataz khõn vil àndre sachandar ma i hãnnaz lai ùbersetzt bazmar gevãllt miar.

Michele Neff

GEBÌNN TÖNLE BINTARN 2020

Prorogati i termini per la consegna degli elaborati al: **31-7-2020**

In collaborazione con:

**i hãn no
zait...**

Balda nètt iz gest dar computer

In dise tang, bobar alle mochan stian da huam un tũan hërta daz gelãich, boazpar nemèar bo zo mèkkha in khopf un soìn alle loune. Prõprio in dise tang veltaz stian pittnãdar, gian in di statt, inn pa boténg un persin ka schual, ma habar pensãrt balda di khindar ka schual hãmnda nètt gemak gian, benn di laüt hãm nètt gehatt gèlt zo giana ummar pa boténg odar zo giana z'èzza in birthaus?

Ùnsarne non njànka an earstn hãm nètt gemak gian ummar baít, z'sega di bèlt, pinn aroplo un furse njànka pinn auto, soi haus iz dar uantzege platz bosa hãm gekhennt un bosa hãm gemak stian.

Asó vorsparaz baz mai bartnsa hãm getãnt dise khindar di gãntzan tang? Sichar hãmsa gehelft pitt a par an èrbatle in haus, dar mãmma un in tatta. Pinn computer hãmsa nètt gemak spiln un di tv hãmsase nètt gemak àschaung, alõra soinsa gãnt in gart zo nemma a stõkhle, a par khnõttla odar raisla un hãm gemacht a par a spilele lai asó. Ùnsar Dokumentationszentrum 'z djar 2010 hatt gehatt gemacht prõprio an auzlegom boda hatt geredet vo disan schũmman spilela boda hãm gemacht ùnsarne eltarn odar non, un boda haüt zo tage soìn gãnt zo vorlũr furse prõprio umbrómm biar hãmse umgetauscht pinn computer un pinn telefoni. Inar bõtta, di khindar soìnse gevuntet alle in platz un hãm gespilt "A punto mio" odar a "Cielo", daz sèll boda, in tage vo haüt, biar djungen rũavan nascondino un campana. Haüt makma njànka tũan asó eppaz, umbrómm ma makze vennen pitt niamat un mage lai stian pitt soinar famildja. Di khindar inar bõtta perõ hãm nètt lai gekhennt dise spildar, sa hãm gebizzt bia zo spila alũmma o. Sa hãm gespilt pinn rõafle, sa hãm gemacht an aisan un pitt ditza hãmsa gemocht haltn a ring von heart geradeãu un hatta gebũntt berda iz gerifit betar. Di puam pitt ditza rõafle soìn gãnt auz pa Stradũ, zo loava drau atti maũrla o. Dõpo izta gest 'z menndle, bosa hãm genũtzt azpe bersãldjo zo vãnga pinn khnõttla. An àndarz spilele iz gest daz sèll zo djukha di mèrmarla inn pa lõchla. Insõmma, dise djar hãmsa gekhãnt gerècht bia zo spila alũmma, àna zo faulèntza, asó azpe bar tũan biar haüt, intãnto azpar painn bidar zo maga auzgian.

Anna N. N.

